

Лекція 17. Кримінологічне прогнозування

План

1. Соціальне прогнозування як передумова профілактики злочинності.
2. Поняття кримінологічного прогнозування.
3. Основні методи кримінологічного прогнозування.

Література:

1. Денисов С.Ф. Особа злочинця у кримінологічній теорії України. Вісник кримінологічної асоціації України. 2020. № 1(22). С. 152-159.
2. Закалюк А.П. Курс сучасної української кримінології: У 3 кн. Кн. 1: Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки. Київ: Ін Юре, 2007.
3. Кримінологія : підручник / О. М. Джужа, В. В. Василевич, В. В. Черней, С. С. Чернявський та ін. ; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. В. В. Чернея; за наук. ред. д-ра юрид. наук, проф. О. М. Джужі. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2020. 612 с.

1. Соціальне прогнозування як передумова профілактики злочинності

Однією з необхідних умов стримування злочинності є науковий підхід до організації боротьби з цим явищем. На службу боротьби зі злочинністю повинні бути поставлені досягнення соціології, психології, педагогіки, права, які мають багатий арсенал засобів і методів попередження різних аморальних і кримінальних проявів. Методи прогнозування можуть використовуватися для *управління процесами викорінення кримінальних проявів не тільки в сьогоденні, але і в майбутньому.*

Кримінологія, спираючись на встановлені у процесі наукового аналізу закономірності, що породжують виникнення та існування злочинності як соціально-правового явища, визначає ймовірність найближчого і віддаленого у часі стану злочинності, її тенденції, динаміку, зміни якісних характеристик, і на цій основі розробляє рекомендації щодо запобігання цьому явищу.

Перед кримінологією постає актуальне завдання *передбачити характер злочинності в майбутньому*, аби розробити комплекс заходів, спрямованих на протидію їй. Ще в 1853 р. на першому Міжнародному статистичному конгресі

А. Кетле обґрунтував можливість встановлення *закономірностей розвитку злочинності* за статистичним матеріалом. Кримінологічне прогнозування набуло поштовху з середини 60-х років ХХ століття, коли були розроблені *загальнотеоретичні проблеми злочинності і соціального прогнозування*.

Функції науки (*описова, пояснювальна і прогностична*) відображають **природний процес наукового пізнання**, який починається із спостереження, діагностики і класифікації явищ, що вивчаються, та їх ознак, і веде далі до теоретичного аналізу встановлених фактів, їх зв'язків і в підсумку приводить до виявлення **закономірностей тих явищ об'єктивної реальності, які становлять предмет цієї науки**. Встановлені наукою *закономірності стають основою передбачення майбутнього стану процесів і явищ*.

Кримінологічне прогнозування склалося на основі загальнотеоретичних проблем науки **прогностики**. Людині властиве передбачення майбутнього для планування своїх дій. Розрізняють *три види передбачення*. Перший – це **передрікання**, яке здійснюється на буденному, поверхневому рівні. Другий вид – **прогнозування** – базується на наукових засадах, кількісних та якісних параметрах якогось явища, що відображають об'єктивні закономірності його теперішнього і можливого майбутнього стану. Третій вид – **планування**, яке поряд з передбаченням майбутнього розвитку явищ і процесів, вказує на необхідність здійснення певних заходів з метою позитивного впливу на них.

2. Поняття кримінологічного прогнозування

Наукове передбачення постає як дослідження (операція, процедура), наслідком якого є передвістя про необхідність чи вірогідність появи у майбутньому якогось об'єкта (подія, явище, предмет, об'єктивний закон).

Прогноз – це наслідок наукового прогнозування, висновок про можливе настання явищ, процесів, подій, які характеризують тенденції і закономірності розвитку прогнозованого об'єкта від минулого до теперішнього і від теперішнього до майбутнього.

Прогнозування – це процес наукового передбачення майбутнього стану прогнозованого об'єкта на основі аналізу його минулого і сьогодення,

систематичне (безперервне) отримання науково обґрунтованої інформації щодо перспективного періоду. Існують види *галузевого прогнозування* (економічного, демографічного, кримінологічного). Прогнози поділяються на *соціальні*, спрямовані на передбачення динаміки суспільних явищ, та *індивідуальні*, які прогнозують поведінку окремих осіб.

Кримінологічне прогнозування є частиною соціального прогнозу, який охоплює всі явища і процеси життєдіяльності суспільства: перспективи розвитку науки й техніки, економіки, демографічних й етнічних процесів, охорони здоров'я, освіти, мистецтва, держави і права тощо. Тому видами галузевого прогнозування можуть бути будь-які специфічні сфери суспільства. Однією з важливих галузей соціального прогнозування виступає *передбачення розвитку кримінологічно значимих явищ і процесів*.

Соціальне управління, яке є цілеспрямованою діяльністю з реалізації конкретних завдань, неможливе без наукового передбачення тих чи інших явищ суспільного життя (і в кримінології). Прогнозування здійснюється таким чином: *суб'єкт прогнозування* спостерігає обраний об'єкт, виявляє його основні закономірності і, підставивши у ці закономірності певні емпіричні дані, складає *прогноз на майбутнє*. ***Функції соціального прогнозу***: 1) *орієнтуюча* (вибір найоптимальнішої цілі та шляхів її досягнення, а також пріоритетних напрямів розвитку; 2) *нормативна* (визначення соціальних потреб у майбутньому та способів їх задоволення); 3) *попереджувальна* (визначення можливих негативних наслідків того чи іншого явища).

При вивченні майбутнього дуже часто висувається певна *гіпотеза*, тобто створюється своєрідна *модель*. *Загальним завданням прогнозування завжди є пізнання моделі майбутнього*.

Кримінологічне прогнозування за своїм змістом є соціально-юридичним, оскільки його об'єкт – злочинність – являє собою соціально-правове явище. Воно являє собою процес інтерактивний (постійно повторюється) і по суті своїй безперервний, вимагає систематичних уточнень у міру отримання нових даних про злочинність, її причини і діяльність щодо запобігання злочинності.

Кримінологічне прогнозування – це систематичне отримання інформації щодо можливого стану кримінологічної обстановки у майбутньому на основі використання наукових методів та відповідних процедур. *Кримінологічна обстановка* є узагальнюючим поняттям, яке вбирає в себе *стан злочинності* (кількісні та якісні параметри злочинності), *криміногенну ситуацію* (систему сучасних детермінуючих факторів), *стан криміналізації суспільства* (стан та динаміку впливу соціальних, економічних, політичних та правових чинників на цей процес), *віктимогенний потенціал* (групи ризику), *прогнозоване, в майбутньому, ставлення держави та суспільства до злочинних проявів*.

Кримінологічне прогнозування дозволяє: а) попередити суспільство і державу про можливі варіанти розвитку криміногенної ситуації в країні; б) здійснити належне планування боротьби зі злочинністю і розробити заходи, спрямовані на її запобігання; в) сприяти розробленню спеціальних програм для вирішення соціально-економічних проблем суспільства; г) вирішити питання про законодавче забезпечення регулювання суспільних відносин у різних сферах суспільного життя; г) провести обґрунтовану кримінологічну експертизу необхідних законопроектів чи інших нормативно-правових актів; д) виявити можливі позитивні і негативні наслідки заходів запобігання злочинності, окремих її форм, груп чи видів злочинів.

Кримінологічне прогнозування – процес наукового передбачення змін тенденцій і закономірностей злочинності, видів злочинів, особи злочинця, причин злочинності, діяльності по запобіганню злочинності в майбутньому, а також перспектив розвитку кримінологічної науки.

Для кримінологічного прогнозування необхідно знати мету, завдання, види і методи, які воно переслідує і якими користується.

3. Основні методи кримінологічного прогнозування

У кримінологічному прогнозуванні використовуються певні методи: екстраполяції, моделювання, експертних оцінок.

Метод екстраполяції полягає в тому, що вивчаються тенденції злочинності у минулому та сучасні висновки цього вивчення проектуються на

майбутній її розвиток. Більш успішно вирішуються завдання прогнозування злочинності при поєднанні методів екстраполяції і моделювання.

Метод математичного моделювання полягає в тому, що для дослідження певного процесу або системи на основі їх раніше встановлених характеристик, зв'язків і закономірностей, спочатку створюється модель відповідного об'єкту, а потім дослідження продовжується на цьому прообразі реального. Найбільш поширені математичні моделі, наприклад, розрахунок очікуваної кількості осіб, які вдруге повернуться у місця позбавлення волі. Якість кримінологічних прогнозів підвищується при поєднанні екстраполяції і моделювання з методами експертних оцінок.

Метод експертних оцінок полягає у використанні знань і творчих здібностей групи компетентних осіб (експертів) для визначення майбутнього стану злочинності в цілому, її видів, а також явищ і процесів, що впливають на їх розвиток. Для успішного застосування даного методу необхідне залучення найбільш кваліфікованих фахівців у достатній кількості (від 20 до 50 осіб).

Кримінологічне прогнозування є необхідною підготовчою стадією планування попереджувальних заходів.

Індивідуальне кримінологічне прогнозування базується на чотирьох методиках. *Методика ретроспекції* – сприяє виявленню сучасного і минулого характеру поведінки особи й чинників, що її обумовлюють, середовища та ситуацій. *Методика діагностики* – сприяє виявленню серед вищезазначених ознак тих, що мають прогностичне значення, встановлення їх якісної ролі та кількісних показників. *Методика прогнозу* – сприяє створенню прикладної моделі прогнозу злочинної поведінки (для визначення вірогідності прогнозованих висновків використовують метод моделювання ознак та кількісних показників). *Практичне прогнозування* – здійснюється завдяки створенню і застосуванню методики, що визначає порядок, правила та способи користування прогностичною моделлю. **Типологія осіб проводиться за трьома критеріями:** характером і змістом антисоціальної спрямованості; її інтенсивністю; глибиною антисуспільної спрямованості.